

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

"לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה"

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

מצוה תקמ"ב - שלא תעדה אשה עדי איש

ובכל זמן בנקבות. ואשה העוברת על זה ולבשה המלבושים המיוחדים באנשים לבד באותו המקום שהיא בו. חייבת מלקות.

מצוה תקמ"ג - שלא יעדה האיש עדי אשה

גדר המצווה - שלא ילבשו האנשים מלבושי הנשים, ועל זה נאמר [דברים כ"ב, ה'], ולא ילבש גבר שמלת אשה. משרשי המצוה מה שכתוב במצוה הקודמת.

דיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [מכות כ' ע"ב] שאין האיסור והמלקות בלבד, דהוא הדין בתקון שלהם, שכל המתקן עצמו בתיקונים המיוחדים לנשים חייב מלקות, כגון המלקט שערות לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו, וכן הצובע שערותיו כדרך שנשים צובעות אותן, וכן תרגם אנקלוס ולא יתקן גבר בתקוני אתתא. ומה שאמרו זכרונם לברכה שטומטום ואנדרוגינוס אינו עוסף ראשו כאשה ואינו מגלח ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה, וכן בכל מקום נותנין עליהם חומרי האנשים והנשים, ואם עברו אינם לוקין לפי שהן ספק, אבל אם עברו באיסור שאיש ואשה שוין בו זהה אין צריך לומר שלוקין עליו. ויתר פרטיה מבוארים במסכת נזיר פרק שני נזירים [נ"ט ע"א]. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים. ועובר על זה ולבש מלבושי הנשים או שתקן עצמו בתיקוני הנשים כגון שלקט שערות לבנות מתוך שחורות או שצבע אפילו שעה אחת חייב מלקות משילקוט אותה או יצבענה.

גדר המצווה - שלא ילבשו הנשים מלבושי האנשים ולא יזדיינו בזיונם, ועל זה נאמר [דברים כ"ב, ה'], לא יהיה כלי גבר על אשה, ותרגם אנקלוס לא יהא תיקון זין דגבר על אתתא. ומן הדומה כי מפני כן פירש הכתוב בכלי זין, לפי שהם הכלים המיוחדים לגמרי לאנשים, שאין דרך אשה בעולם לצאת בכלי זין, אבל הוא הדין שאסור להם מדאורייתא לצאת במלבושים שדרך האנשים באותו המקום להשתמש בהם, כגון שתשים בראשה מצנפת או שאר כלים המיוחדים לאיש.

משרשי המצוה להרחיק מאומתנו הקדושה דבר ערוה וכל ענין וכל צד שיהיה הכשלון באותו דבר מצוי מתוכו, וכענין שיאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין ק"ו ע"א] על דרך משל, שאלקינו שונא ומה הוא, כלומר שלא הבתנו הרחיקנו מן הזמה שהיא דבר מכוער ביותר ויקח לב האדם ומדיחו מדרך טובה ומחשבה רצויה לדרך רעה ומחשבה של שטות. ואין ספק כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שוים, יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זמה. ועוד אמרו בטעם מצוה זו שהיא להרחיק כל ענין עבודה זרה שדרכן של עובדי עבודה זרה היה בכך. ואלה שני הטעמים מצאתים בספרי הרמב"ם ז"ל אחר כתבי אותם.

דיני המצוה קצרים, בפשט הכתובים הם נכללים. ונוהג איסור זה בכל מקום

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

טעם וגדר האיסור

אף בלי ישיבה בין הנשים בפועל, כיון שכל זה יכול לגרום להתערבות בין הנשים ולזנות. או שנאמר שמכיון שאוסר אף בהתדמות חלקית אף באופן שניכר שהוא איש, מוכח שיש טעם אחר לאיסור, שיש מקום לומר שבכך ג"א אין זה מביא להתערבות וזנות.

[אמנם יש מקום לומר בכונת ת"ק, שלא בא להצריך ישיבה בפועל, ובהתדמות גמורה לאשה נמי אסור, מפני שזה מביא לישיבה ביניהן, ולא בא לאפוקי אלא התדמות חלקית שזה לא מביא לידי התערבות כלל, ולפי זה ראב"י לא פליג אלא בחדא, שסובר שבהתדמות חלקית גם כן אסור].

האיסור הוא במעשים או בתוצאה

הובא לעיל דברי ראב"י שהאיסור הוא בלבישת כלי זיין לאשה, ובתיקוני אשה לאיש, והבאנו להסתפק בטעם האיסור לשיטתו.

והנה הרמב"ם ע"ז י"ב פסק - "העברת השיער משאר הגוף כגון בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן התורה אלא מדברי סופרים והמעבירו מכין אותו מכת מרדות, במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים, אבל במקום שמעבירין השיער הנשים ואנשים אם העביר אין מכין אותו".

והיינו שלדעתו אין זה כלול ב"תיקוני אשה" שאמר ראב"י [דפסק כוותיה, שחייב על אשה היוצאת בכלי זיין, ואיש המלקט לבנות מתוך שחורות, אף שאינו מתדמה לגמרי].

ופירש הבית יוסף - "ואפשר לומר דהרמב"ם מפרש דכי אמרינן מבעי ליה לכדתניא לא יהיה כלי גבר וכו' שרבי אליעזר בן יעקב נמי מצי דריש ליה

בגמרא נזיר נ"ט הובאה מחלוקת תנאים בגדר האיסור - "תניא לא יהיה כלי גבר על אשה מאי תלמוד לומר אם שלא ילבש איש שמלת אשה ואשה שמלת איש, הרי כבר נאמר תועבה היא, ואין כאן תועבה אלא, שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים, ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים, רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה".

והנה מדברי תנא קמא נראה שטעם האיסור וגדרו הוא הכנה לזנות, שהרי לדעתו אין האיסור אלא כשמחליף כל בגדיו לבגדי אשה ומתדמה אליה לגמרי באופן שאין מכירים שהוא איש, כדי שבכך יוכל להתערב ביניהן לניאוף.

עוד משמע מדבריו שאינו חייב עד שילך בפועל וישב ביניהן [ולמד זאת מדכתיב בפסוק לשון "תועבה" שהוא ענין זנות] ובוזה ודאי מוכח שיסוד האיסור הוא ההכנה לזנות.

ולפי זה ראב"י פליג בתרתי על ת"ק: א) דמדבריו משמע שאשה לא תלבש כלי זיין אפילו שניכרת בבגדיה שהיא אשה, וכן לגבי איש שלא יתקן בתיקוני אשה, משמע שאסור אף כשאינו מחליף בגדיו. ב) שמחייב אף בלא ישיבה בפועל בין הנשים.

ובדעתו יש להסתפק האם שגם הוא מודה בטעם האיסור וגדרו, שעניינו הוא הכנה להתערבות המינים המביאה לניאוף כלשון "תועבה" שדרש ת"ק, אלא שלדעתו אסרה התורה אף התדמות חלקית למין השני, וכמו כן אסרה

וכן כתב המפרש בנוזיר שם- "תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אשה- וזה שמצינו בעל אשת חבר הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה לית תשלחנה". ובוזה ליכא התדמות בתוצאה כלל רק במעשים". וטעם עיקר האיסור לדעתם צריך ביאור, ויובא להלן טעמים המוזכרים בראשונים.

ביאורי הראשונים בטעם האיסור

מצאנו ברמב"ם בספר המצוות [לא תעשה מ'] בטעם המצווה- "ודע שזאת הפעולה, כלומר היות הנשים מתקשטות בתכשיטי האנשים או האנשים בתכשיטי הנשים, פעמים תיעשה לעורר הטבע לזמה כמו שהוא מפורסם אצל הזונים ופעמים ייעשה למינים מעבודת עבודה זרה כמו שהוא מבואר בספרים המחזברים לזה. והרבה מה שיושם בתנאי בעשיית קצת הטלאסם וייאמר אם היה המתעסק בו אדם ילבש בגדי נשים ויתקשט בזהב ופנינים והדומים להם ואם היתה אשה תלבש השריין ותזדיין בחרבות. וזה מפורסם מאד אצל בעלי דעת זאת".

אמנם החינוך הביא בשרשי המצווה את הטעם הראשון בנוסח אחר- "ואין ספק כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שוים, יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זמה".

ומבואר בדעתו כהצד הראשון, שאף לדעת רב"י האיסור הוא משום תוצאת ההתדמות, וההכנה להתערבות המינים, וכמו שהבאנו מהב"י בדעת הרמב"ם.

אמנם דעת הסמ"ג שהובא לעיל בעיקר האיסור שהוא ההתדמות ב"מעשים" לאשה, יתבאר יותר לפי הטעמים שהזכיר הרמב"ם, שב"עשייה" יכול לעורר הטבע להרהורים וחשק לזימה, או משום שדומה למעשים של עובדי עבודה זרה.

מדרבנן לכולי עלמא יש איסור במעשה בלי תוצאה

הובא לעיל מחלוקת הראשונים בעיקר האיסור לדעת רב"י אם הוא על מעשה נשים, או על התוצאה שדומה לאשה [ולדעת ת"ק פשיטא שאינו אלא על התוצאה שדומה לאשה ומתערב ביניהן].

אך באמת מצאנו בכמה מקומות בש"ס איסור אף במעשי התייפות כאשה, אף באופן שאין בהם התוצאה שדומה לאשה כדלהלן:

(א) איתא בנוזיר נ"ח שהמעביר שער בית השחי ובית הערוה, לא נאסר אלא בתער ולא במספריים כעין תער, ומבואר שאף שהתוצאה בשניהם דומה, מכל מקום לא נאסר, ועל כרחך שאין האיסור אלא משום המעשה, וזה אינו אסור אלא בדרך שנשים רגילות לעשותו. ועוד שאין זה נראה מבחוץ, ולא שייך כל כך התדמות לאשה הגורם תערובת. [כפי שכתב הב"י בדעת הרמב"ם].

(ב) עוד איתא בע"ז כ"ט- "ת"ר ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה" ובתוספות שם- "המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה - תניא בתוספתא פ"ג ובירושלמי דפירקין ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה פ"י לפי שאינם חשודים על שפכות דמים התירו של בית ר"ג שיהו רואין במראה פ"י אף מן הכותי מפני שהיו זקוקין למלכות משמע שאסור לאיש לראות במראה ונראה כי הטעם משום לא ילבש גבר שמלת אשה דמתרגם לא יתקן גבר בתיקוני אתתא".

(ג) בשבת נ"ז- "דתניא מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צער, אם בשביל ליפות אסור". וברש"י- משום ליפות את עצמו אסור- משום לא ילבש גבר שמלת אשה".

ועל כרחך צריך לומר, כמו שאמרו שם בשער בית השחי ובית הערוה לחד מ"ד [שפסק הרמב"ם כוותיה], שאיסורו מדרבנן ולוקה מכת מרדות, כן הוא בכל דברים אלו, שאף להשיטות שהאיסור הוא בתוצאה, מכל מקום אף מעשי יפוי שהם מעשי נשים נאסרו מדרבנן, אף שבתוצאה אינו מתדמה להן.

היתר כשאינו מתכוון ליפוי בדרבנן או גם בדאורייתא

כתבו התוספות נוזיר נ"ט- "גבול יש לו- שאינו גדל והולך כשיער הראש וליכא צערא. משמע כשאין אדם מתכוין לנוי אלא לינצל דלית ביה משום כלי גבר ואם כן המסתכל במראה כדי שלא יחבול בעצמו שרי וכן אומר הר"ף שרבו הר"ר שמואל מאויר"א היה מסתפר במראה".

ויש לזון שאולי לא נאמר היתר זה אלא באיסורים דרבנן שהאיסור הוא במעשה, שבזה לא אסרו אלא כשמטרת המעשה הוא כעין מטרתו אצל נשים, אבל בדאורייתא אם נאמר שהאיסור הוא בתוצאה שמתדמה לנשים ויכול להביאו להתערב, בזה יתכן שאין להתיר בזה. [ועוד שאף אם זהו הטעם יתכן שאין זה מגוף הגדר, ולא דרשינן טעמא דקרא להתיר היכא שאין שייך הטעם]. ועיין ב"ח מה שרצה להתיר בזה, ועיין ש"ך שכתב שאינו מוכרח, והחכמת אדם חלק עליו לגמרי. (בבינת אדם כלל צ').

לקרא דעד כאן לא אסר רבי אליעזר בן יעקב לתקן בתיקוני אשה אלא במידי דמינכר דומיא דלבישת כלי זיין דאשה אבל היכא דמטמר כגון בית השחי ובית הערוה אינו בכלל זה וטעמיה משום דדריש תועבה ככהאי גוונא לא יהיה כלי גבר וכו' בהנהו גוונא דמצי למיטי מינייהו לידי תועבה דמחלף איש באשה או אשה באיש ואף על פי שאינו מחלף אלא בדבר אחד ובכל שאר דבריו הוא ניכר יפה אפילו הכי אסרתו תורה דומיא דכלי זיין דאשה". ומבואר שמפרש בדעת רב"י כהצד הראשון שגדר האיסור הוא רק ההתדמות לאשה באופן המביא להחלפה ותערובת בין המינים.

וכן כתב הסמ"ק ל"ג- "שלא ילבש גבר שמלת אשה שנאמר (דברים כ"ב) לא ילבש גבר שמלת אשה. פ"י כדי לנאף. ויש בכלל זה העברת שער של בית השחי ובית הערוה בתער. ובמספרים כעין תער מדרבנן הוא דאסור. ואפי' שלא כעין תער בעל נפש לא יעבור. וכן שלא לראות במראה לשום קישוט". [ומדנקט ששער בית השחי ובית הערוה אסור מדאורייתא משמע שלא פסק כ"ק אלא כראב"י].

[אלא שפירוש זה בדעת הרמב"ם קשה מדברי הרמב"ם בהמשך- "המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שיערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה". ולכאורה בליקוט לבנות אין התדמות לאשה כלל בתוצאות שיביאווה להתערב בהן, (ורק נראה יותר צעיר), ואין כאן התדמות אלא במעשה, שעושה מעשה יפוי שהנשים רגילות לעשות, וכיון שגם בזה נקט שלוקין, למה לא ילקה גם במעביר שער בית השחי ובית הערוה, משום שהמעשה הוא כמו נשים וצריך עיון. ועיין בב"ח שחילק באופן אחר, שתיקוני אשה אינו אלא כשמתכוון לקישוט משא"כ התם אינו אלא הסרת כלוך ומיאוס].

אמנם הסמ"ג לאוין ס' חולק על הרמב"ם וכתב- "ולא ילבש גבר שמלת אשה (דברים כב, ה), גרסינן בפרק שני נזירין (נזיר נט, א) אמר רבי יוחנן המעביר שער של בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר וגומר סבר לה כר' אליעזר בן יעקב שמפרש הלאוין כן שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ולא יתקן איש בתיקוני אשה, והלכה כרבי אליעזר בן יעקב בכל מקום (יבמות ס, א), וכן תירגם אונקלוס (דברים כב, ה) ולא יהא תיקון זיין דגבר על איתתא ולא יתקן גבר בתיקוני איתתא, והא דתניא (נזיר נט, א) העברת שיער מדברי סופרים, כתנא קמא דרבי אליעזר בן יעקב דמפרש המקרא כפשוטו שלא ילבש איש מלבושים המיוחדים לנשים כגון צעיף וקיינשא וכיוצא בו לשבת בין הנשים לניאוף (ע"פ יראים ס' שפה) וכן אשה לשבת בין האנשים". ובסוף דבריו כתב- "ואומר אני שרבי אליעזר בן יעקב נמי מודה בזאת לתנא קמא שאין מקרא יוצא מידי פשוט".

ומשמע מדבריו שגדר האיסור לדעת רב"י יוצא מפשוטו של מקרא, אלא שהוא מודה גם לאיסור היוצא מפשוטו.

ונראה לבאר בדעתו שעיקר הפסוק בא על מעשים המיוחדים למין האחר, וזהו שהדיגש שאשה לא תלבש זיין במלחמה, וכן האיש לא יתקן תיקוני נשים, והיינו שעושה מעשים שנשים רגילות לעשות.

וכנראה דיין כן רב"י משינוי לשון הכתוב בשני דברים, שגבי אשה כתיב "לא יהיה" וגבי איש כתיב "לא ילבש", ועוד שבאשה כתיב "כלי גבר", וגבי איש כתיב "שמלת אשה".

ומזה דרש רב"י שאין האיסור רק כמו שמשמע מפשט הכתוב, שיש איסור ב"תוצאה" שלובש בגדי נשים ומתדמה אליהן, אלא שאף ב"מעשי נשים" יש איסור, והיינו לאשה לצאת למלחמה בכלי זיין, [וזוהי ההדגשה ב"כלי זיין למלחמה", שאין זה רק דמיון חיצוני לאיש, אלא פעולת המלחמה היא פעולה ומעשה של איש] וכן לאיש כשעושה ומתקן תיקוני נשים, אף אם בתוצאה אינו מתדמה כלל לאשה, כגון המלקט לבנות מתוך שחורות, שרק נראה צעיר יותר, [ומיושב בזה מה שלדעתו לוקה על גילוח בית השחי ובית הערוה, אף שהוא דבר שאינו נראה מבחוץ. גם החילוק שמצאנו שם דליכא איסורא אלא בתער, ולא במספריים כעין תער מבואר לפי זה, שאמנם ב"תוצאה" אין הבדל ניכר בין תער למספרים כעין תער, מכל מקום ב"מעשה" כשעושה במספרים אין זה כ"מעשי נשים"].

ולפי פשט זה מוכח בדעת רב"י כהצד השני שעיקר האיסור שונה לגמרי מדעת ת"ק, ואין זה משום ההתדמות לאשה ב"תוצאה" באופן שיביאנו להתערב ביניהן.

אמנם בסוף דבריו הוסיף, שראב"י מודה גם לאיסור היוצא מפשוטו של מקרא, שאסורה ה"תוצאה" שלובש בגדי אשה באופן המביאו להתערבות וניאוף [וגם מה שכתוב "תועבה" יתפרש היטב לפי פשוטו של מקרא].